

NUBAR TERZİYAN VE YEŞİLÇAM'DA GAYRİMÜSLİMLER

Can Öktemer

Memleketçe Yeşilçam filmlerini çok seviyoruz. Ekranda ne zaman karşımıza eski bir Türk film çıksa dayanamayıp izliyoruz. Hatta bu yoğun ilgiyi nostaljik bir tutku haline de dönüştürüp, Yeşilçam filmleriyle bugün çekilen filmleri kıyaslayıp "Şimdiki filmlerde Yeşilçam filmlerinin tadı yok" bile diyoruz. Fakat gelin görün ki, filmlere gösterilen ilgi Yeşilçam tarihinin kendisine gösterilmiyor. Neredeyse kendi ailemizden bildiğimiz nice oyuncunun hayat hikayelerini, çektiği sıkıntıları bilmiyoruz hatta bunlarla ilgilenmiyoruz bile. Dolayısıyla ülke sineması tarihine dair bildiklerimiz de oldukça kısıtlı ve eksik bilgilerden oluşuyor. Meselâ Türkiye sinemasının gelişiminde önemli katkılarda bulunan, Ermeni, Yahudi, Rum sinemacılar olduğu pek bilinmez. Cumhuriyet'in kurulmasından önce Osmanlı'da ilk sinema faaliyetlerini gayrimüslimler yapmışlardır örneğin. Gerek Cadde-i Kebir'de işlettikleri sinema salonlarına getirdikleri filmlerle gerekse de sektör içerisinde yapımcı, kameraman, kurgucu ve oyuncu olarak çeşitli kademelerde yer almalarıyla Türkiye sinemasının önemli bir parçası olmuşlardır. Bununla beraber **Burçak Evren** gibi birçok sinema tarihçisine göre Türkiye sinemasının ilk filmi olarak Manastırlı **Manaki** kardeşlerin çekmiş olduğu ve bugün halen Makedonya Film Arşivi'nde bulunan **V.Sultan Mehmed Reşat'ın Manastır ve Selanik Ziyareti (1911)** olarak kabul edilmektedir. Yine **Burçak Evren'e** göre neticede **Manaki** kardeşler Osmanlı tebaasından sayılabileceğinden Türkiye sinema tarihi 1911 yılından itibaren başlatılabilir.¹ Fakat bu durum Türkiye resmi tarih anlatısına pek uygun kaçmadığından ötürü olacak, Türkiye sinema tarihinin

¹ Osmanlı'da ve Cumhuriyet'te sinemanın ilk yıllarına dair bkz. Dilara Balcı, *Yeşilçam'da Öteki Olmak*. s.87

başlangıç noktası olarak bu film değil, **Fuat Uzkınay**'ın 1914 tarihli *Ayestefanos'taki Rus Abidesi'nin Yıkılışı* filmi kabul edilmiştir.² Gerçi bu ilk film konusu çok tartışmalı bir konudur ve halen tam bir mutabakata varılmadığını da belirtmek gerek. Fakat netice itibarıyla Türkiye sinema tarihini **Manaki** kardeşlerin filmiyle değil de **Fuat Uzkınay**'ın filmiyle başlatmak bile memleketin hâkim ideolojik bakış açısını özletmektedir. **Yeşim Tabak**, *Altyazı* dergisinde çıkan bir *Bir Tuhaf Bellek Oyunu* yazısında (14/01/2015, [link](#)) bu durumu harikulâde bir şekilde anlatır:

Kısacası ilk filmimiz, tam bir belirsizlikler toplamı. Sırf bu yüzden bile, TC'ye yakışıyor aslında. Ayrıca Osmanlı'yı iyice eritip ondan geriye kalanları Türkiye'ye dönüştürecek Birinci Dünya Savaşı başladıktan sadece birkaç gün sonra, tamamen savaş psikolojisiyle gerçekleşen bir eylemi belgelemiş bir filmden bahsediyoruz. Yönetmeni Türk, yapımcısı ordu, teması 'milli irade', konusu 'bir diğer millete ait fallik imgenin imhası', hem de gayrimüslim bir unsurun tasfiyesi. Filmin bugüne ulaşmamış olması ise, en iyi ihtimalle, bir özensizliğin sonucu. Daha ne olsun? Bir film Türkiye'nin ilk filmi olmak için daha ne yapsın? Köklerle bağını havaya uçurarak yola çıkan bir ülkeye, acı bir hatıranın silinmesini konu eden bir ilk film.

Gerçi son yıllarda bu tek taraflı tarih anlayışını kıran akademik çalışmalar artmaya başlamıştır. **Dilara Balcı**'nın Osmanlı'dan Yeşilçam'a Türkiye sinemasında gayrimüslim temsillerini incelediği çalışması *Yeşilçam'da Öteki Olmak*, **Gül Yaşartürk**'ün *Eleni, Kiko, Maria ve Yorgo: Türk Sinemasında Rumlar* kitabı, **Yorgo Bozis - Sula Bozis**'in *Paris'ten Pera'ya Sinema ve Rum Sinemacılar'ı* ile **Senem Duruel Erkılıç**'in *Türk Sinemasında Tarih ve Bellek* çalışması akla ilk gelenlerdir.

Bu çalışmalar Türkiye sinema tarihinin gayrimüslimlere bakış açısının ne kadar problemli ve yanlı olduğunu göstermesi bakımından çok önemlidir. Özellikle **Dilara Balcı**'nın çalışması, Türkiye sinemasında gayrimüslim temsillerinin ne kadar gerçek dışı ve yanlı anlatıldığını deşifre etmesi bakımından oldukça değerlidir.³ **Balcı**, çalışmasında izlemiş olduğu yüzlerce Yeşilçam filminde gayrimüslim temsillerinin belirli stereotiplere göre tanımlandığını saptamıştır.

² Yeşim Tabak'ın "Bir Tuhaf Bellek Oyunu" yazısının tamamı için: ([link](#))

³ Dilara Balcı'yla yapılan bir söyleşi için: ([link](#))

Örneğin Yeşilçam'da karşımıza çıkan Rumlar iffetsiz, Ermeniler tonton ve dul, Yahudiler ise cimri olarak gösterilmiştir.

Bu listeye **Nubar Terziyan**'ın hatıralarının yer aldığı ve İletişim Yayınları tarafından ilk baskısı 1994 yılında yapılan, 2014 yılında yeni bir kapak tasarımıyla yeniden yayımlanan "*Ne idim ne oldum...*" kitabı da eklenebilir. Özellikle Türkiye'de biyografi çalışmalarındaki eksiklik düşünüldüğünde **Terziyan**'ın eseri daha önemli hale gelecektir. Sayısız filmde rol almış emektar bir sinema oyuncusunu yakından tanımaya fırsat veren kitap yakın dönemde Türkiye'de gayrimüslimlere uygulanan ayrımcı politikaların bir özeti gibidir.

Cumhuriyet tarihinde gayrimüslimlerin başına gelen bütün ötekileştirici siyasetten **Nubar Terziyan** da etkileniyor. "*Ne idim ne oldum...*" içtenlikle yazılmış sade bir hayat öyküsü. **Terziyan** hatıralarını kuruluşu 1908'e kadar giden Ermeni gazetesi *Jamanak*'tan gelen ısrarlar sonucu yazmış. Sadece Yeşilçam'ı değil ama hayatının sıradan detaylarını, eski İstanbul'u, çocukken ne kadar yaramaz olduğunu, komik askerlik hatıralarını, çapkınlık maceralarını, yaşlılığını ve hayatın hızına yetişememesini her cümlemin başına "sevgili okuyucu" diyecek kadar zarif bir dille anlatan **Nubar Terziyan**, hayatta en çok eşi **Katrin**'i

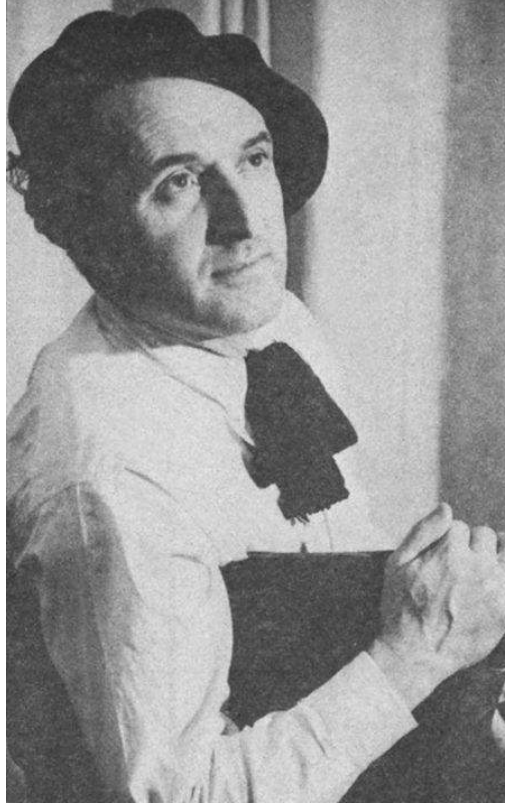
sevdiğini söylüyor. Boğazda yüzmeye bayılmış bir de; yaz kış denize girermiş. Bu tutkusu boğazın iyice kirlendiği dönemlerde bile devam etmiş. Deniz dışında, **Nubar Terziyan**'ın tutkuyla bağlandığı bir başka şey ise, haliyle oyunculuk.

İlk Oyunculuk Deneyimi, Tiyatro, İlk Filmi *Efsuncu Baba*

Nubar Terziyan, gençliğinde polis olmayı düşlerken, kendisini bir anda sahnede bulmuş. Polis olamadığı için üzülürken, bu hayal kırıklığını da, sinema da oynadığı komiser rolleriyle telafi etmiş. **Terziyan**'ın sahne tozunu ilk yutuğu okul müsamerelerinde hazırladığı piyeslerle olmuş. Okulda "Artist Nubar" lâkabını hak edecek kadar başarılı bir oyuncuymuş. Zaten sınıftaki yaramazlıklarını, sahnedeki başarısıyla unutturuyormuş. Yirmi üç yaşındayken "Gençler Temaşa Heyeti"ne girmiş. Burada yakın arkadaşlarıyla bir çok klasik oyunu sahnelemişler. O yıllarda hem babasının dükkanında çalışıp hem de tiyatro temsilleriyle haşır neşir olmuş. Bununla beraber sadece oyunculuk yapmıyor, bilet kesme, kazanılan parayı bölüştürme işleriyle de uğraşıyormuş. **Nubar Terziyan** bu hatıralarını "ne kadar başarılı bir oyuncuyum" havasında değil, aksine tevazusunu bir an olsun bırakmadan aktarıyor bizlere. *Hamlet* oyunu için ihtiyaç duyulan kurukafayı mezarlıktan nasıl çalıp daha sonra aynı kurukafayı yerine nasıl koydukları ya da film setine gelen kavuncundan nasıl kavun seçtikleri gibi hayatın içinden detaylarla aktarıyor. Sonsuz meslekî başarılar, ödüller geçidi yok anlayacağınız. Zaten kendisinin aldığı tek ödül **5. Ankara Film Festivali**'nin 1993 yılında verdiği **Emek Ödülü** olmuş. **Terziyan** hem oyunculuk hem de bilet kesme işleriyle uğraştığından, yer sırası kavgası sebebiyle mahkemelik de olmuş. Mahkemelik olma sürecinde hâkim karşısında sahnedeymiş gibi nasıl "rol" kestiğini anlatması onun oyunculuğa ne kadar tutkulu olduğunun da bir göstergesi.

1940'lı yılların başında tiyatrodan sinemaya ilk geçişi ise **Aydın Arakon**'un *Efsuncu Baba* (1949) filmiyle oluyor. Kaleme aldığı tek Yeşilçam anısı da bu! Görüşme için gittiği **Atlas Film** sahipleri **Murat Köseoğlu** ve **Nazif Duru**'yu, *Efsuncu Baba* filmindeki iplikçi rolünü kaptıktan sonra, sokakta büyük bir jön edasıyla nasıl keyifle yürüdüğünü, rolüne çalışmak için gecesine gündüzüne nasıl kattığını uzun ve iştahlı bir şekilde anlatıyor. Seyircinin aklında yer etmiş babacan, iyi yürekli, yardımsever rollerin aranan oyuncusu **Nubar Terziyan**, **Aşk**

Filmlerinin Unutulmaz Yönetmeni (Yavuz Turgul, 1990) ve *Bodrum Hakimi* (Türkan Şoray, 1971) gibi birçok ünlü yapımda da yer alır.

Bu süre zarfında Türkiye siyaseti hararetli bir döneme girer. Milliyetçilik zehri siyasî erkler tarafından topluma boca edilmeye başlanır. 1934 yılında Trakya'da Yahudilere uygulanan şiddet eylemleri, 1950'li yıllarda Varlık vergisi kanunu, yirmi kur'a askerlik ve nihayetinde 6-7 Eylül olayları patlak verir. Bir tür Türkleştirme politikasıdır yaşanan. Siyasî iktidarın baskısı ve medyanın azımsanmayacak yönlendirmesiyle Türkiyeli gayrimüslimlerin büyük bir çoğunluğu ülkeden ayrılmak durumunda kalır; ekonomik olarak zor duruma düşer. Dolayısıyla o yıllarda gayrimüslimlere uygulanan bütün ayrımcı politikalardan **Nubar Terziyan** da etkilenmiştir.

Nubar Terziyan 6-7 Eylül Olaylarının Ortasında Kalıyor

Terziyan, her ne kadar kitapta Varlık Vergisi'nin yaratmış olduğu tahribatı anlatmamış olsa da, o dönem birçok gayrimüslim vatandaş bu ayrımcı ekonomik politikalar yüzünden büyük mağduriyetler yaşamış, işyerlerini kaybetmişlerdir.

Dolayısıyla o yıllarda Yeşilçam'da yapımcı ve sinema salonu işletmesi sahibi birçok gayrimüslim de Varlık Vergisi borcunu ödeyemedikleri için şirketlerini kaybetmek durumunda kalmışlardır.⁴ Varlık Vergisi'nin yaratmış olduğu ağır tahribat sebebiyle sinema sektörü içerisindeki birçok gayrimüslim yavaş yavaş piyasanın dışına itildiğinden sektör içerisinde tutunabilen çok az sayıda gayrimüslim sinemacı kalmıştır.⁵ Türkleştirme politikalarının yoğun olarak yaşandığı 1940'lı yıllarda Ermenilerin, Yahudilerin, Rumların başına gelenlerden **Terziyan** da nasibini alıyor. Örneğin, 20 kur'a askerlik nedeniyle 1941 yılında tekrar askere alındığını şöyle anlatıyor: "Sene 1941, herkes gibi bizler de tekrar vatanî vazifeye çağrıldık... Askerlik şubesine gidip teslim oldum. Dağıtımda beni Boğaziçi'ne sevk etmişlerdi, evvelâ Bentler, daha sonra Zekeriyaköy ve sonunda Gümüşdere."

Nubar Terziyan, yeniden askere alınmasıyla ilgili olan kısımlar üzerinde pek durmuyor, o kısımları komik askerlik hatıraları olarak anlatıyor. Lakin kitabın en can alıcı ve çarpıcı bölümü 6-7 Eylül olayları sırasında yaşadıkları oluyor.⁶ 6-7 Eylül olaylarının başladığı sıralarda, evinde neşe ile gazete okumaktadır, hatta eşi **Katrin** onun bu neşeli haline şaşırır. Daha sonra sokaktan inanılmaz bir gürültü duyulur. **Nubar Terziyan**, gürültünün ne olduğuna bakmaya dışarıya çıkar. Sokaktan kalabalık bir insan grubu "Bayrak asın, bayrak asın" diye bağırarak gelmektedir. **Nubar Terziyan**, olayların ne olduğunu anlayamaz. Karısının telâşla eline tutuşturduğu bayrağı giriş katında oturduğu evine asar. Bu sırada **Terziyan**, kalabalıktan gelen "bayrak asmayan dükkânların kapılarını, camlarını indirin" sözünü işitmesi üzerine karşı sokakta oturan kırtasiyeci arkadaşının dükkânına bayrak asmaya gider. Arasına karıştığı grupla Taksim'e doğru sürüklenirken kalabalığın amacını anlar: Aya Triada Kilisesi'ni yakmak. **Terziyan**, durumu önlemek için yerde bulunan gaz dolu bidonları tek tek döker. Bu sırada Polis tarafından gözaltına alınır ama Aya Triada Kilisesi'ni yanmaktan kurtarır. Uzun saatler polis gözetiminde kalır ve sonunda serbest bırakılır. **Nubar Terziyan**, bu yaşananlar hakkında olumsuz hiçbir şey söylemiyor, ufak bir sitemle yetiniyor:

⁴ Bu konuda Ali Özuyar'ın *Kebikeç Dergisi*'ne 2009 yılında yazdığı makale için: "Varlık Vergisi Mağduru Sinemacılar" ([link](#))

⁵ Dilara Balcı'nın *Yeşilçam'da Öteki Olmak* kitabında bu konu hakkında bahsettiği bölüm için: *Türkiye Sinema Sektöründe Gayrimüslimler* s.67-71

⁶ Nubar Terziyan'ın 6-7 Eylül olayları sırasında yaşadıklarına dair daha uzun ve detaylı bir yazı için, Sevag Beşiktaşlıyan'ın yazısı: ([link](#))

Ruhlarımız Tanrı'ya hesap vermek üzere uçar, bedenlerimiz ise akreplere, çıyanlara yem olmak üzere toprağa girerler. "Hepimizin babası Adem ve annesi ise Havva," deriz, demek hepimiz kardeşiz. Ama sonra bunları unuturuz, kardeş kardeş vurur ve birbirimizi yeriz."

Nubar Terziyan'ın isim bile vermeden, sıradan bir olay gibi anlattığı ve yakın dönem Türkiye tarihinin en karanlık günlerinden biri olan 6-7 Eylül olaylarına dair kitapta olumsuz bir şey söylememesi, yaşananları neredeyse kaderci bir yaklaşımla yorumlaması, üzerine uzun uzun düşünülmesi gereken bir husustur. Onun, yaşadıkları karşısındaki sessizliği, Cumhuriyetin azınlıklara karşı uyguladığı yoğun baskının sonucudur bir bakıma. Dolayısıyla kendisinin bu acı hatıraları doğrudan, adını koyarak anlatamamasına yol açmış olabilir. Gerçi **Nubar Terziyan**'ın, **Sevag Beşiktaşlıyan**'ın yazısında belirttiği gibi⁷ bu uzun baskı ve ayrımcılık döneminde bile ismini değiştirmemesi önemli bir direniştir. Netice itibarıyla Yeşilçam'da Ermeniliğini saklamayan nadir oyuncularından biri olmuştur.

Yeşilçam'da yakından tanıdığımız birçok gayrimüslim oyuncu 1940'lı yıllarda hızla yükselişe geçen milletçilik söyleminin yaratmış olduğu tedirginlikle

⁷ [\(link\)](#)

kimliklerini saklama ihtiyacı duymuşlardır. Örneğin **Adile Naşit**, **Vahi Öz**, **Ayhan Işık**, **Kenan Pars** gibi ünlü oyuncular Ermeni kimliklerini saklamışlardır.⁸ Gerçek ismi **Kirkor Cezveciyan** olan **Kenan Pars**'ın bu meseleyle ilgili şöyle bir sözü vardır: "**Kirkor Cezveciyan**, sadece kimliğimdeki adım. Kullanmıyorum. Türkiye'de doğan, Türkiye Cumhuriyeti nüfus cüzdanını taşıyan, bir Türk gibi yaşayan adama ne denir? Ben bir Türk'üm".

İşte böyle bir dönemde **Nubar Terziyan** üzücü bir olay yaşar. **Ayhan Işık**'ın hayatını kaybetmesinden sonra gazeteye vermiş olduğu ilana "Oğlum **Ayhan**, dünya fanidir ölüm herkese nasip ama sen ölmedin zira geride bıraktığın bizlerin ve milyonların kalbinde yaşıyorsun. Ne mutlu sana (...) Amcan: Nubar Terziyan." **Ayhan Işık**'ın ailesinden şöyle bir cevap gelir: "Önemli bir düzeltme. 'Amcan Nubar Terziyan' imzasıyla çıkan ilanla sevgili varlığımız **Ayhan Işık**'ın hiçbir ilişkisi yoktur. (...) Görülen lüzum üzerine üzüntüyle duyururuz. Ailesi."

Görülen odur ki, **Ayhan Işık**'ın "Ermeni" olarak algılanması ihtimali bile ailesi için kabul edilebilir bir olay değildir. **Nubar Terziyan**'ın oğlu **Berç Alyanakziya**

⁸ Mesut Kara'nın Evrensel'e, bu konu hakkında yazdığı yazı için: ([link](#))

ile yapılan röportajda, bu duruma babasının çok üzüldüğünü ve "bu iş böyle olmayacak" dediğini öğreniyoruz.⁹ Yukarıda da belirttiğimiz gibi **Nubar Terziyan**'ın ve diğer gayrimüslimin yaşadığı acıları, sıkıntıları dile getirememeleri yoğun siyasî baskılar neticesindedir. Dolayısıyla **Nubar Terziyan**'ın kitapta satırlarına döktüğü, geçmişe yönelik, sitemle karışık şu sözü bugün için oldukça anlamlıdır: "Doğduğum memlekette kendimi sizlere sevdirdim, paradan ziyade sempatinizi kazandım."

Lâkin herkesin gözünün önünde cereyan eden bu olaylar karşısındaki bizim suskunluğumuz, bu hakikatlerin ortaya dökülmesi için bunca yıl beklenmesi, daha yeni yeni resmi tarih anlatılarının dışına çıkan hakikatlerin tartışılmaya başlanması, önemli bir tartışma meselesi olarak kenarda durmaktadır.

Bununla beraber o yıllarda, olaylar çok tazeyken yaşananları anlatmayan, görmezden gelen birçok yazarın, aydınının da olduğunu biliyoruz. Peki, onları bu suskunluğa iten sebep neydi? Bu sorulara hakikî cevaplar aramak gerek. Çünkü ne de olsa "anlatılan senin hikâyendir" bir anlamda. **Nubar Terziyan** gibi tarihe tanıklık etmiş oyuncuların anıları yakın dönem siyasî tarihimiz hakkında önemli cevaplar verebilir. Dolayısıyla da **Nubar Terziyan**'ın hatırları da sadece çok sevdiğimiz bir Yeşilçam oyuncusunun hatırları olarak değil, aynı zamanda yakın dönem siyasî tarihinin bir özeti olarak da okunmalıdır.

⁹ Berç Alyanakziya ile yapılan röportaj için: ([link](#))